

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова, Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики/ Н. Д. Арутюнова, Е. В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике / общ. ред. Е. В. Падучевой. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – С. 21–38.
2. Бацевич Ф. Міжкультурна комунікація: проблемне поле, презентативна одиниця, дискурсивні й мовленнєвожанрові аспекти//Мовленнєві жанри в міжкультурній комунікації: монографія / авт. кол. : Р.Помірко, Ф.Бацевич, А.Паславська та ін. – Львів : ПАІС, 2010. – 280 с. – С.7–50.
3. Грайс Г.Ф. Логика и речевое общение // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып.16. – С.217–237.
4. Дерябин В. Восточный этикет. Практическое руководство на арабском языке. – М.: Толмач, 2007. – 120 с.
5. Заза Ю. «Доброго дня» чи «Ласкаво просимо»? – культурний та ситуативний контексти при перекладі деяких арабських привітань// Мова і культура (науковий журнал). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – Вип. 14. – Т. III (149). – 448 с. – С.385–392.
6. Хникіна О. Реалізація основних принципів мовленнєвої взаємодії в ситуації обвинувачення// Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ VII. Комунікативна лінгвістика. – №5, 2009. – С.455-459.
7. Yule G. Pragmatics/ Yule G/ – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 138p.
8. Leech G. N. Principles of Pragmatics. London — N. Y., 1983, Ch. 6: A survey of the interpersonal rhetoric. – 250 p.

УДК 81'1

Орлова Ю.В.
(Луганськ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ВІК ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Дана стаття присвячена аналізу семної структури ядерних лексем ВІК, ВОЗРАСТ, AGE, що є ключовими на позначення концепту ВІК ЛЮДИНИ. Основу аналізу складають лексико-семантичні варіанти значень ядерних лексем, які зафіксовані у тлумачних словниках і актуалізують різноманітні семантичні ознаки, що потенційно існують у лексичному значенні зазначених ядерних лексем.

Ключові слова: *концепт, ядерна лексема, сема, парадигма, ядро, периферія, семантичний компонент (СК), семантична ознака (СО).*

Данная статья посвящена анализу семной структуры ядерных лексем ВІК, ВОЗРАСТ, AGE, которые являются ключевыми для обозначения концепта ВОЗРАСТ ЧЕЛО-
© Орлова Ю.В., 2013

ВЕКА. Основу анализа составляют лексико-семантические варианты значений ядерных лексем, которые зафиксированы в толковых словарях и актуализируют различные семантические признаки, которые существуют в лексическом значении указанных ядерных лексем.

Ключевые слова: концепт, ядерная лексема, сема, парадигма, ядро, периферия, семантический компонент (СК), семантический признак (СО).

The article analyzes the structure of the core lexemes ВІК, ВОЗРАСТ AGE as the basic ones to name the concept THE HUMAN AGE. The basis for the analysis is the lexical-semantic variants of core lexemes meanings that are recorded in the dictionaries and foreground the various semantic features that exist in the lexical meaning of the core lexemes.

Key words: concept, core lexemes, seme, the paradigm, the core, the periphery, the semantic component (SC), semantic feature (CO).

Основними в ієрархії лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) у структурі багатозначних ядерних лексем (ЯЛ) в трьох мовах є ЛСВ 1 та ЛСВ 2, що є універсальними для трьох досліджуваних мов. **ЛСВ 1** ЯЛ *вік, возраст, age* визначає вік людини як: 1. *кількість прожитих людиною років від народження, тривалість життя людини* [1: 90]; 2. *період времени от момента рождения человека до настоящего времени или другого определенного времени* [2]; *количество времени, лет от рождения, с момента появления на свет* [3: 202]; 3. *the length of time that sb. has lived* [4]; *the number of years that someone has lived* [5: 26]. **ЛСВ 2** ЯЛ *вік, возраст, age* представлений як: 1. *період, ступінь у рості, розвитку людини* [1]; 2. *період, ступень в росте, развитии человека* [3]; 3. *a particular period in sb's life* [6: 14]. Аналіз дефініцій ЛСВ 1 та 2 маніфестує семантичні ознаки, що складають ядро лексичного значення ЯЛ. До складу ЛСВ 1 входять інтегральні СК «кількість» та «тривалість», що представлені СО «кількість років», «тривалість життя» (від народження): укр. *скільки років? скільки ви маєте років? якого віку? яких літ? якого року народження? які ви застарики (устарики)? віком (літами), понад 40 років, п'ять років, по сьомому році, десятирічний, застолітній (понадстолітній), у віці п'ятнадцяти років, вдвічі старший (молодший), малоліт, рос. во сколько-то лет, скольких-то лет, возрастом, от роду...лет, от рождения...лет, какого года (рождения)? с какого года? годовалый, вдвое старше (младше), в возрасте восьми лет, англ. how old are you? what is your age, be two years (months) (old) / two of age / under two, over two, six-year-old. sexennial «шестирічний», aged 6, in your teens (between 13-19 years old) / twenties (20-29 years old) / thirties (30-39 years old), twenty (20-29 years old) / thirty-something (30-39 years old), of / twice one's age, at the age of 18, the age of human life «середня тривалість життя людини» [7: 65]. До складу ЛСВ 2 входять інтегральні СК «період» та «ступінь», що представлені СО «період / ступінь у рості», «період / ступінь у розвитку». Дана лексико-семантична група (ЛСГ) містить ознакові слова, що мають прикметникову та іменникову (в англ. мові) частиномовну приналежність та відображають різноманітні елементи віку людини, зокрема анатомічні, психологічні та функціональні (громадські, правові): *вік* (рос. *возраст*, англ. *age*) – укр. *невовлячий, дитячий / дитинячий, хлоп'ячий, ранній, перехідний, підлітковий / юнацький / парубочий / дівочий, шкільний, молодий, зрілий / дозрілий / дійшлий, дорослий, свідомий, поважний / старечий / давній*; рос. *младенческий,**

детский, ранний, переходный, подростковый, молодой, зрелый, взрослый, сознательный, почтенный, старческий, критический, трудный, брачный, (до)призывно(ы)й, школьный, пенсионный; англ. *childish, tender, awkward, growing, juvenile, neanic, middle, hoary, advancing, age of reason / innocence / discretion, age of consent, age of eligibility, retiring, drinking, school-leaving, marriageable, child-bearing, school age* [5].

Не зважаючи на наявність спільних семантичних ознак у ЛСВ 2 ЯЛ, нами виявлені певні семантичні розбіжності. Так, ЛСВ 2 в українській (укр.) та російській (рос.) мовних картинах світу (МКС) акцентує увагу на біовітальних ритмах людини. Даний ЛСВ в зазначених мовах позначає період, ланку у рості, розвитку людини («період, ступень в росте, розвитку каждого человека» [8], і містить СК «*ступінь розвитку*», що представлений СО «*розвиток фізичний*» та «*розвиток розумовий*», а в рос. мові характеризується додатковою СО «*розвиток лінійний*»: *возраст - «чередование ступеней развития»* [3]. З огляду на це, можна виділити прототипічні ознаки наївної картини світу (НКС), що є значущими для свідомості носіїв укр. та рос. мов: в укр. МКС - вік людини – «*динамічний процес*», в рос. МКС – «*лінійний динамічний процес*». В англійській (англ.) МКС даний ЛСВ містить сему «*період життя*» («*a particular period in sb's life*»), дана сема підтверджує, що прототипічним образом життя людини, зокрема її віку, в англ. МКС є ідея лінійно-циклічного часу, що виникла в уявленні людини в наслідок тісного взаємозв'язку в свідомості людини категорій простору та часу [9: 255, 258].

ЛСВ 3, ЛСВ 4 та ЛСВ 5 виявлено лише на матеріалі тлумачних словників англ. мови. Диференційним для англ. мови є ЛСВ 3, що фіксує сему «*старість*» в структурі значення лексем *age* («*the state of being old*»), *to age* («*to become or look old*», «*to cause sb to look old*»), *the aged* («*very old people*»): *to feel one's age – to feel old; he is 7 years of age / years old, my father seems to have aged a loot recently; I could see her illness had aged her; an ag(e)ing aunt, in age «людина похилого віку*». Сема «старість» в укр. та рос. мовах актуалізується за рахунок синонімів ЯЛ *літа* (рос. *лета*), *роки* (рос. *годы / года*), їх словотвірних дериватів та дієслівних структур с ЯЛ: укр. *віку (з)вікувати*, рос. *век вековать* «жити з кимось до старості; бути кимось до старості», *віку доживати (дожити) / добувати (добути) / добивати (добити) / дотягати (дотягти)* «жити останній відрізок життя (звичайно про стару людину)», *довікувати* (тільки докон.), укр. *бути літами, людина в літах* (рос. *в летах*), *літня людина, в роках* (рос. *в годах*) «стара людина», укр. *збудь-вік, збуїввік, довговік* «старий».

Національно-специфічною ознакою англійської лінгвокультури є ЛСВ 4, що представлений семою «*повноліття / неповноліття*» («*the state of being of age*», «*majority*»): *be of / under age* (в Англії – *21 рік*), *full age, full legal age, come of age*, та ЛСВ 5, що містить сему «*громадська, правова, статева зрілість*» («*the time of life when you are allowed by law to do sth* [7]: *age of consent, age of candidacy, age of criminal responsibility* [5], *to act (be) one's age* «поводитись відповідно до віку». Це свідчить про ціннісну значимість для носіїв даної лінгвокультури віку як соціальної категорії, що є критерієм визначення прав та обов'язків членів соціуму.

Для рос. мовної свідомості (МС) характерним є включення в значення ЯЛ *возраст* СК «*зрілість*», що представлений СО «*фізіологічна*»: *в возрасте* – про таку людину, що досягла повної зрілості; *на / в возрасте* – про таку людину (звичай, про дівчину), що

стає дорослою, зрілою [3: 202]. В укр. мові даний СК реалізується за рахунок ключових синонімів ЯЛ: *на порі / на літах / на зрості бути (стати), дівчина на порі (на відданні)*. Специфічним для укр. мовної свідомості ми називаємо зафіксований ЛСВ значення лексеми *вік*, до складу якої входять семи «зрілість» та «старість» одночасно. Даний ЛСВ фіксує наївне розуміння віку людини виключно як етапу життя від зрілого періоду до смерті (вік – «етап життя людини від зрілого періоду до смерті») [10].

ЛСВ 6 є специфічним для рос. та англ. мов і передбачає розуміння віку людини як зміни поколінь (рос. «смена поколінь») [3]. Тлумачно-понятійний словник рос. мови фіксує: *возраст* – 1. все люди приблизительно одного возраста, живущие в одно время: *поколение, колено, из рода в род*; 2. человек одинакового с кем-либо возраста: *ровесник, сверстник, одноклассники, одноклассники*; 3. люди будущего поколения: *потомки, внуки, правнуки*; 4. люди прошлого поколения: *предки, отцы, деды, прадеды, прапрадеды, праотцы, пращуры* [11]. Семи «покоління», «однолітки» відображені в дефініціях значень ЯЛ в тлумачних словниках англ. мови: *age* «be as old as someone»: *sb's age, be the same age as sb, be one's age: When you're my age, you'll understand* [5]. Словники синонімів англ. мови фіксують, що ключовим синонімом лексеми *age* є лексема *generation*: *of the same age = generation* «all the people in a family, group or country who were born at about the same period»: *This photograph shows three generations of my family* (= children, parents and grandparents) [6: 283], *ages yet unborn* «майбутні покоління» [12]. Семи «покоління», «однолітки» не відображені в дефініціях значень ЯЛ в тлумачних словниках укр. мови, однак є компонентом значення ЯЛ, що реально функціонують у свідомості носіїв даної мови: укр. *від роду (зроду)-віку* «від покоління до покоління», *однолітки, одного віку, одних літ, рівня літам, він рівня мені (за мною) літами, однієї верстви (розм.), він моєї верстви (добу)* «людина однакового віку з кимось». Наявність варіантів даної семи в зазначених мовах демонструє ціннісну значимість віку у досліджуваних лінгвокультурах з точки зору спадкоємності поколінь [13]. Розуміння віку людини як процесу зміни поколінь відображає наївне уявлення про вік як циклічний процес, що ми визначаємо універсальною прототипічною ознакою віку людини в трьох мовах.

Специфічним для української мовної свідомості є духливі межі даного концепту. Концепт **ВІК ЛЮДИНИ** в укр. мові в межах концептосфери **ЛЮДИНА** пересікається з широким колом інших концептів та понять, як-то: **РІД** - *від роду (зроду)-віку* «з покоління в покоління», **ЗБАВЛЯТИ** - *збавляти (збавити) віку* «губити кого-небудь, убивати», **НЕЩАСТЯ** - *зав'язувати (зав'язати) вік* 1. «робити кого-небудь нещасним, позбавляти радості»; **ВЕСІЛЛЯ** - *зав'язувати (зав'язати) вік* 2. «одружувати кого-небудь (перев. нещасливо)», **ЖИТТЯ**, **СМЕРТЬ** – *укорочувати віку* «зменшувати тривалість життя, ставати причиною чиєїсь передчасної смерті» [14].

До ядерних номінацій концепту **ВІК ЛЮДИНИ**, що концентрують смислові особливості даного концепту, в укр., рос. та англ. мовах ми також відносимо:

1. лексеми-номінації (їх деривати та стійкі словосполучки з ними) величин, що характеризують існування людини у часі: укр. *життя*: *п(р)одовжити (прибільшити) життя (віку) кому, прожити свій вік, за мого життя (віку), на наше життя (наш вік) стане*, рос. *жизнь*: *отжить свой век*, англ. *life / innings* «період активного життя»: *have a good innings* «прожити довге та щасливе життя» (розм.), *in later life* (у пізньому віці), *at one's*

time of life; укр. роки (рос. годы / года, англ. years (of age): укр. дитячі роки, рос. зрелые годы, не по годам «не відповідати віку», англ. the years of matureness / maturity, mature years, beyond one's years; літа (рос. лета): молоді літа, у мужніх (дорослих) літах, не по літах, як на свої літа, бути під літами, бути благих літ, рос. молодые лета, в летах; дні (рос. дни, англ. days): укр. дні юності, рос. дни детства, англ. early days (юність), all one's born days, укр. період, пора (рос. период, пора, англ. period, date, stage): укр. пора молодості, рос. пора детства, англ. date of youth, youthful stage, adult stage, ephelic stage; час(и) (рос. время (времена), англ. time (of life): укр. час життя, часи дитинства, рос. время жизни, во времена молодости, англ. lifetime (час життя). Дана ЛСГ, окрім зазначених лексем та їх еквівалентів, містить ознакові слова, що мають прикметникову частиномовну приналежність та відображають різноманітні елементи віку: анатомічні, психологічні та функціональні і можуть співвідноситись з декількома номінаціями (або одна номінація може співвідноситись з різними ознаковими словами): роки, літа (період, пора, часи) – дитячі (-а) / дитинства (рос. детские / детства), юнацькі (-а) / юності, зрілі / повні(-а) / зрілості, рос. середовая пора і т. д.; зрілий (-а, -і) – період, пора, роки. mature years, the years of maturity, the years of matureness;

2. слова синонімічного ряду ЯЛ з ідентифікуючими компонентами значення «тривалість життя людини», «період росту / розвитку» («а particular period in sb's life»), «зрілість», «старість», їх словотвірні деривати, словотвірні деривати ЯЛ та словосполучення з ними: укр. на моєму віку, вікувати «жити до смерті», до віку «усе життя», на віку «протягом життя», віковий «пов'язаний з певним відрізком життя людини», рос. в возрасте «повна зрілість», на возрасте «дорослий, зрілий» (про дівчину), возрастной, в самой поре / во всей поре (зрілість), англ. age-related / specific, aged, senescent «такий, що старіє», ageing, anti-age, ageless, elderliness, senility, seniority, senescence «фізіологічне старіння»;

3. лексеми з СК «стати / ставати старшим за віком», що включають такі орієнтаційні СО «рух угору / вниз / уздовж»: укр. (ви-)рости, (по-)дорослішати, виростати (-ти) із дитячих(-ого) / шкільних(-ого) літ (віку), підростати (-ти), вийти із дитей, увійти у мужні літа, дійти дозрілого вік, дійти літ до зросту, літа вийшли йому, він пристів, відмолодикувати (про чоловіків), віддівувати (про жінок), вийшло / минуло 20 років, доходило (добиралося) до двадцятьох (двадцятка) та контрарні дієслова, типу: молодіти, юніти / старіти; рос. (вы-)расти, (вы-)подростать (подрости), входит в все годы / выйти из годов, войти в возраст, выйти из возраста, приходит в возраст, достигать возраста, взростеть, молодеть, юнеть / стареть; англ. to grow up, be over age, be no longer of school age, grow younger, grow young, rejuvenate, rejuvenize / grow old, age, senesce, mature, get (on) along in years, get old / older, advance in years, move into (reach) adulthood, to come to maturity. Ядерне положення процесуальних ознак концепту ВІК ЛЮДИНИ є свідченням наївного осмислення віку людини як динамічного процесу;

4. неозначені видо-часові дієслівні структури, що утворені за допомогою інфінітивних форм, основне значення яких зводиться до фіксації фактичної інформації про вік людини: укр. коротати / перебувати свій вік (свої літа), віджити / відвікувати свій вік (своє), віку приточити (лок.), бути у віці нареченого / нареченої, бути похилого, старечого віку, бути благих літ, доходжалим бути, бути під літами, бути на порі, на літі,

на зрості, рос. *коротать свой век, на наш век хватит, прибавить века кому, быть в возрасте жениха / невесты, быть в преклонном возрасте, быть на возрасте*, англ. *be at an early age, at a very young age, be two years (months) (old) / two of age / under two, over two, be in one's teens (between 13-19 years old) / twenties (20-29 years old) / thirties (30-39 years old), twenty (20-29 years old) / thirty-something (30-39 years old), in my young days*. Наведені приклади свідчать про наявність у змісті досліджуваного концепту предметної ознаки ВІК – ОБ'ЄКТ, ВМІСТИЦЕ.

Деталізація уявлень про ВІК ЛЮДИНИ представлена в лексичній системі досліджуваних мов у вигляді значного числа вікових номінацій. Подальші перспективи дослідження передбачають проведення дефініційного аналізу лексем ЛСГ «віковий етап» та «віковий статус» як одних з ключових засобів вербалізації досліджуваного концепту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т. В. Ковальова. — Харків: Фоліо, 2005. — 767 с.
2. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : В 4 т. / Владимир Даль. — М. : Рус. яз., 1998. — Т. 1. : А – З. — 1998. — 699 с.
3. Словарь русского языка: В 4-х т. / РАН, Ин-т лингвистич. исследований; Под ред. А. П. Евгеньевой. — 4-е изд., стер. — М.: Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999. - Т. 1 : А - Й. - 1999. - 702 с.
4. Cambridge Advanced Learner's Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словника : www.dictionary.cambridge.org.
5. Macmillan English dictionary for Advanced Learners. - London: Bloomsbury Publishing, 2003, p. 1692.
6. Oxford wordpower dictionary for learners of English. – Oxford, New York : Oxford University Press, 2000, p. 794.
7. Большой англо-русский словарь: в 2-х т. / Авт.: Ю.Д. Апресян, И.Р. Гальперин, Р.С. Гинзбург и др. Под общ. рук. проф. И.Р. Гальперина и проф. Э.М. Медниковой. 4-е изд., испр., с Дополнением. – М. : Русский язык, 1987.
8. Словарь Ушакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словника <http://ushakov-online.ru/>
9. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры – 2-е изд. – М. : «Академический Проект», 2001. – 990 с.
10. Найповніший тлумачний словник української мови онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словника : <http://eslovník.com/search/search/?search=%D0%B2%D1%96%D0%BA>.
11. Шушков А.А. Толково-понятийный словарь русского языка: 605 семантических групп: Более 16500 слов и устойчивых выражений / ИЛИ РАН; А.А. Шушков. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Транзиткнига», 2003. – 768 с.
12. Гороть Є. І., Коцюк Л. М., Малімон Л. К., Павлюк А. Б., під загальним керівництвом Є.І. Гороть Англо-український словник. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 1700 с.
13. Большой англо-русский словарь (с транскрипциями) [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу до словника : http://reword.org/online/?s_query=age&dic_eng_rus=yes&recent10=yes).

14. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словника : <http://sum.in.ua/s/vik>.

УДК 81.255'4

*Пермінова А.В.
(Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ВХОДЖЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ В УКРАЇНСЬКУ ЛІТЕРАТУРНУ ПОЛІСИСТЕМУ

Стаття присвячена вивченню особливостей української перекладацької рецепції американської поезії. У ній зазначається, що загальними тенденціями входження поезії США в українську літературну полісистему є розширення каналів метапоетичного імпорту, плюралізація цільових репрезентацій джерельних творів та синхронізація процесів у межах полісистем.

Ключові слова: *перекладацька рецепція, поезія, метапоезія, літературна полісистема, множинність, інтертекстуальність.*

Статья посвящена изучению особенностей украинской переводческой рецепции американской поэзии. В ней утверждается, что общими тенденциями вхождения поэзии США в украинскую литературную полисистему являются расширение каналов метапоэтического импорта, плюрализация целевых репрезентаций первоисточников, а также синхронизация процессов в рамках полисистем.

Ключевые слова: *переводческая рецепция, поэзия, метапоезия, литературная полисистема, множественность, интертекстуальность.*

The article studies Ukrainian translator's reception of the American poetry. The common trends of the US poetry initiation into the Ukrainian literary polisystem are as follows: widening of the metapoetic import channels, pluralistic target language representation of the source texts, as well as polisystem processes synchronization.

Key words: *translator's reception, poetry, metapoetry, literary polisystem, multitude, intertextuality.*

Метою цієї розвідки є окреслення загальних тенденцій метадискурсного долучення американської поезії до української літературної полісистеми. Онтологічним опертям рецепції сучасних творів джерельної літератури є її класика, що виступає аксіологічним камертоном, використовуваним для настроювання цільової аудиторії на хвилю надкультурної «іншості». Статус «класичного» надає оригіналу певної недоторканості при міжмовному транспонуванні та, зазвичай, забезпечує йому множинне буття в інтертекстуальних просторах різних літературних полісистем.

© Пермінова А.В., 2013